ARTYKUŁY RECENZYJNE

Katarzyna Golik

CHINY DLA ŚREDNIOZAAWANSOWANYCH

Grzegorz W. Kołodko, *Czy Chiny zbawią świat?*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2018, ss. 224.

Profesor Grzegorz Kołodko tworzy odrębną kategorię wszechstronnego badacza, więc również i jego książki trudno zaszufladkować. Mimo że poruszamy się w dyscyplinie ekonomii, jej zakres jest rozciągnięty na rozległe obszary wiedzy humanistycznej. Czytelnika znającego twórczość Profesora nie trzeba o tym informować, lecz nowi odbiorcy mogą być nieco zaskoczeni sposobem budowania narracji.

Autor ma wieloletnie i żywe związki z Chinami, co jest dość rzadkie wśród polskich ekonomistów. Osobiście obserwował zmieniające się Chiny od co najmniej lat 90., utrzymywał także kontakty z tamtejszymi uczonymi, w tym wspomnianym w omawianej publikacji prof. Justinem Yifu Linem. Kilka książek prof. Kołodki zostało przetłumaczonych i wydanych w ChRL. W przypadku kontynuacji tego trendu jego książki niechybnie stworzą osobną linią chińskich poloników¹. Dlatego też ostatnia publikacja poświęcona sprawom chińskim nie jest wynikiem przypadku czy aktualnej mody.

Omawiana publikacja jest trudna do zaklasyfikowania pod względem gatunkowym, jednak na potrzeby recenzji określiłabym ją jako esej naukowy. Słyszycy z lekkiego pióra i erudycji badacz w wyjątkowo przystępny sposób wyszczególnił główne procesy obserwowane w gospodarce chińskiej. Osoby, które nie śledzą na bieżąco prasy ekonomicznej, a chciałyby się zorientować w aktualnej sytuacji, otrzymają kompendium zagadnień, które można uznać za ważne. Trudno też – co

¹ Polonika zagraniczne, <http://sternik.bn.org.pl/vocab/index.php?tema=1581&polonika-zagraniczne> [dostęp 10 kwietnia 2019].

istotne – doszukać się uchybień merytorycznych lub jednostronnego podejścia, co jest pewną rzadkością w polskim sinodyskursie. Profesora Kołodkę gospodarka Chin fascynuje, ale nie bezkrytycznie.

W publikacji można znaleźć parę ciekawych informacji. Grzegorz Kołodko zauważa, że „Chiny są dla 80 krajów największym lub drugim z kolei partnerem handlowym”². Przywołuje też ciekawy *Sinodependency index*³ – wskaźnik zmiany indeksu giełdowego S&P500, który zależy od pozycji 135 firm uzyskujących dochody z operacji w Chinach. Po kryzysie gospodarczym w 2008 r. wskaźnik ten wzrósł o 130%, sam indeks zaś o przeszło 50% (s. 53–54). Na tej podstawie szacowana bywa skala wpływu Chin na podtrzymanie światowego wzrostu gospodarczego. Stanowi też interesujące podejście w analizie wskaźnikowej, choć wpływ gospodarki Chin na procesy światowe poddany został już wielokrotnie analizie modelowej. Pewnym mankamentem opracowania jest brak odniesienia się do wyników analiz synchronizacji cyklu koniunkturalnego na świecie (GUS)⁴, *spilloverów* (MFW)⁵ czy łańcuchów dostaw (Bank Światowy)⁶. Mimo że wszelkie tego typu szacunki wydają się niejednoznaczne lub ułomne, stanowią interesujący kierunek rozwoju badań nad współzależnościami w gospodarce światowej.

Ważne, choć nadal niszowe wśród ekonomistów, jest dostrzeżenie specyfiki wynikającej z kultury i społeczeństwa chińskiego (s. 150). Oznacza to wejście na grząski grunt sinologiczny. Choć prof. Kołodce udaje się wybrnąć z tej opresji, warto by w tym miejscu ukierunkować czytelników na dorobek znawców Chin⁷, którzy powyższe problemy podnoszą⁸.

² „The Economist” podawał liczbę 78 gospodarek, niemniej to starsze szacunki i przede wszystkim rząd wielkości się zgadza.

³ *Teenage Angst*, „The Economist”, 24 kwietnia 2012, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2012/08/25/teenage-angst> [dostęp 29 marca 2019].

⁴ GUS, *Sytuacja makroekonomiczna w Polsce na tle procesów w gospodarce światowej w 2017 r.*, s. 60–66, <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/gospodarka-przedsiębiorczosc-finanse-publiczne/sytuacja-makroekonomiczna-w-polsce-w-2017-r-na-tle-procesow-w-gospodarce-swiatowej,3,7.html> [dostęp 16 czerwca 2019].

⁵ Seria MFW „Spillover Report”, <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/Spillover-Notes> [dostęp 29 marca 2019].

⁶ Bank Światowy, *Global Value Chains And Development* i inne publikacje, <https://www.worldbank.org/en/topic/global-value-chains> [dostęp 29 marca 2019].

⁷ Zarówno związanych z uczelniami i instytucjami badawczymi, jak i think tankami.

⁸ Np. Karl-Heinz-Pohl, *China für Anfänger – Eine faszinierende Welt entdecken*, Verlag Herder GmbH, Freiburg u.a., Herder 2008, https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/POHL_China.pdf [dostęp 21 czerwca 2019]; Jiang Shigong, *Philosophy and History: Interpreting the „Xi Jinping Era” through Xi’s Report to the Nineteenth National Congress of the CCP*, <https://www.readingthechinadream.com/jiang-shigong-philosophy-and-history.html> [dostęp 21 czerwca 2019]; Sam Crane, *Why Xi Jinping’s China Is Legalist, Not Confucian*, <https://chinachannel.org/2018/06/29/legalism/> [dostęp 21 czerwca 2019]; Martyna Świąteczak-Borowy, *Synkretyczna Partia Chin. Filozofia*

Często zdarza się, że poruszając pewne zagadnienie, autor książki nie rozwija go od razu, tylko umieszcza w innym już kontekście. Sposób rozumowania prof. Grzegorza Kołodki jest niewątpliwie interesujący, choć początkowo takie szybkie porzucanie danego tematu może sugerować powierzchowność. Dopiero w kolejnych rozdziałach powracają wątki, które równie dobrze współgrają z innymi elementami dyskursu. Jednakże w moim odczuciu hierarchia ważności wątków została w tej publikacji zachwiana. Niektóre zagadnienia już dość dobrze opisane (na przykład ustroj polityczno-gospodarczy ChRL) doczekały się niewspółmiernie dużej uwagi, podczas gdy co najmniej równie ważne sprawy (choćby specyfika informatyzacji w gospodarce czy w systemie politycznym) winne być przedstawione bardziej dogłębnie.

We fragmencie dotyczącym rozważań ustrojowych w kontekście hybrydy politycznej, jaką jest ChRL, nie zostało w książce postawione fundamentalne pytanie o podejście polityczne do problemu nierówności ekonomicznych i społecznych. Skoro prawa człowieka są obce Azji Wschodniej, to pojawia się pytanie o wartości deklarowane przez KPCh. Jeśli taką wartością jest między innymi socjalizm, to z realizacji zasady sprawiedliwości społecznej można intelektualnie tę formację rozliczyć bez zarzutu o europocentryczność. Skoro władarze Chin zadeklarowali realizację celów społecznych, od ewaluacji ich osiągnięć w tym zakresie trudno uciec. A jest to problematyczne, bo – o czym autor wie doskonale – różnice dochodowe w ChRL mierzone współczynnikiem Giniego są większe niż w USA. Zatem nie tylko środki produkcji decydują o socjalistycznym bądź nie charakterze ustrojowym państwa, ale też pewna praktyka polityczna. W tym kontekście niezbyt korzystnie są w książce dokonywane przeskoki z oceny ustroju w sferze politycznej oraz gospodarczej. Warto byłoby tu przytoczyć kilka paradoksów. Chociażby liczbę milionerów w KPCh, nazywanej nieraz w zachodnich kręgach sinologicznych Kapitalistyczną Partią Chin. Albo to, że w Chinach symbolem uwłaszczenia proletariatu jest giełda.

Rozważania dotyczące ustroju gospodarczo-politycznego Chin są interesujące, lecz autor, nie wyczerpując tematu, porusza za to wybrane przez siebie problemy chyba nadmiernie szczegółowo. Na ten temat już dość dużo napisano. Z jednej strony w szerokiej dyskusji o modelu rozwojowym Chin mamy dualizm komplementarny *yin* i *yang* wyrażany przez połączenie ręki rynku oraz ręki państwa. Z drugiej, kategorię *developmental state*, czyli modelu państwa kierującego procesami makroekonomicznymi w wersji realizowanej w Azji Wschodniej w drugiej połowie

XX w. O tej koncepcji napisano już wiele⁹, więc samo wprowadzenie jej chyba zamknęłoby część dyskusji. Oczywiście, przypomnienie „nowego pragmatyzmu”¹⁰ jest cenne, mogłoby być jednak umieszczone w kontekście pokrewnych koncepcji w ramach szerszego nurtu myśli ekonomicznej, który zwraca uwagę na istotną rolę państwa w gospodarce, z Keynesem i Kaleckim jako jego najsłynniejszymi przedstawicielami. Szczególnie że prof. Justin Yifu Lin najpewniej znał politykę rozwojową azjatyckich tygrysów przed poznaniem koncepcji „nowego pragmatyzmu”, najbezpieczniej zatem założyć wpływ obu tych teorii na „nową ekonomię strukturalną”¹¹ (s. 148–149). Celnie został poruszony wątek przeszczepiania chińskiego modelu, okraszony cytatem z Xi Jinpinga, że tylko użytkownik wie, czy buty pasują, czy nie.

W przypadku dyskusji o modelach megatrendów i przekształceń, moim zdaniem w niektórych aspektach wybija się dywergencja (s. 152). Nawet w skali regionalnej, to jest Cieśniny Tajwańskiej, gdy mamy dwie partie w swoich początkach tworzone na wzorach leninowskich (Guomindang i Komunistyczną Partię Chin). Obie one skutecznie przeszły transformację i adaptację do warunków współczesnych (w przeciwieństwie do kuzynek w innych częściach świata), odnotowały też długotrwałe sukcesy gospodarcze. Jednakże w wymiarze politycznym ostatnie trzy dekady przyniosły bardzo dalekie zróżnicowanie się systemu politycznego (współ) tworzonego przez nie.

Kołodko pyta (s. 153), jak długo ma trwać transformacja, i wskazuje na stosunkowo nieduże państwa, które przeprowadziły ją w czasie około 20 lat. Chiny to jednak inna skala. Sam Deng Xiaoping założył trzy fazy reform, z każdym etapem zaplanowanym na trzy-cztery dekady.

A *propos* Denga, jego powiedzenie o kocie cytuje się jako dowód pragmatyzmu, pomijając ważny aspekt etyczny. Dla niektórych Chińczyków Deng to także ojciec chrestny nihilizmu i zagubienia moralnego społeczeństwa. Z nich wynikają próby powrotu do (neo)konfucjanizmu oraz poparcie dla Social Credit System (SCS) i podobnych ambiwalentnych projektów. Dość zaskakujące jest, że prof. Kołodko problemy etyczne rozpatruje jedynie w kontekście niedomagań neoliberalizmu (s. 157–163). A wspomnianych dylematów moralnych powiązanych

⁹ Por. np. Chalmers Ashby Johnson, *MITI and the Japanese Miracle*. Stanford University Press, Stanford 1982; Stephan Haggard, *Developmental States*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.

¹⁰ Teoria nurtu heterodoksyjnego. Zawiera postulat zachowania dynamicznej równowagi w długim okresie opartej na harmonijnym rozwoju w sferze ekonomicznej, społecznej i ekologicznej na poziomie państwa, regionu oraz globalnym. Por. też. Elżbieta Mączyńska (red.), *Ekonomia i polityka. Wokół teorii Grzegorza W. Kołodki*, PWN, Warszawa 2019.

¹¹ Bank Światowy, *New Structural Economics*, <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1104785060319/598886-1104951889260/NSE-Book.pdf> [dostęp 10 kwietnia 2019].

z systemem gospodarczym jest wiele i ciągle powstają kolejne. Krótki przypis o Wechacie bez uświadomienia czytelnikom jego znaczenia w kontekście wspomnianego SCS sprawia, że zarówno ten, jak i niektóre wymiary przedstawionej analizy wydają się niepełne.

W lekturze miłośnikom pięknej polszczyzny oraz koneserom sztywnego, akademickiego stylu przeszkadzać może dość popularna wśród niektórych ekonomistów¹² maniera pisania – że coś jest „głupie” (s. 54) lub że „mądrzy ekonomiści wiedzą” (s. 150). Gdy prof. Kołodko przechodzi do tonu publicystycznego, nawet gdy pisze rzeczy niekontrowersyjne, odciąga uwagę od meritum na rzecz nie zawsze adekwatnej oceny.

Podsumowując, publikacja nie zaskoczy specjalistów, jednak tych w Polsce w dalszym ciągu nie ma znów aż tak wielu (choć ich liczba na szczęście rośnie). Może jednak szeroko pełnić pozytywną funkcję edukacyjną wśród osób ciekawych świata, które coś już o Chinach wiedzą. Szczególnie że czyta się ją niewspółmiernie lekko do ciężaru poruszanej tematyki. Po publikacji tej książki ukazała się monumentalna monografia prof. Bogdana Góralczyka, obszernie opisująca również elementy systemu gospodarczego¹³, która prezentuje bardziej systematyczną analizę, aczkolwiek trudniejszą w percepcji.

Z drugiej strony, rozpoczęte wątki czasem nie mają satysfakcjonującej klamry. Może zostaną rozwinięte w następnej książce Profesora? Zagadnienia o roli instytucji w gospodarce czy o faktycznym znaczeniu Nowego Jedwabnego Szlaku nadal czekają na niebanalne ujęcie.

Bibliografia

1. Bank Światowy, *Global Value Chains And Development*, <https://www.worldbank.org/en/topic/global-value-chains>.
2. Bank Światowy, *New Structural Economics*, <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/84797-1104785060319/598886-1104951889260/NSE-Book.pdf>.
3. Crane S., *Why Xi Jinping's China Is Legalist, Not Confucian*, <https://china-channel.org/2018/06/29/le-galism/>.
4. Góralczyk B., *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Warszawa 2018.

¹² Nieraz z innego ekonomicznego bieguna, jak Jesús Huerta de Soto.

¹³ Bogdan Góralczyk, *Wielki renesans. Chińska transformacja i jej konsekwencje*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2018.

5. GUS, *Sytuacja makroekonomiczna w Polsce na tle procesów w gospodarce światowej w 2017 r.*, <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/gospodarka-przedsiębiorczość-finanse-publiczne/sytuacja-makroekonomiczna-w-polsce-w-2017-r-na-tle-procesow-w-gospodarce-swiatowej,3,7.html>.
6. Haggard S., *Developmental States*, Cambridge 2018.
7. Jiang Shigong, *Philosophy and History: Interpreting the „Xi Jinping Era” through Xi’s Report to the Nineteenth National Congress of the CCP*, <https://www.readingthechinadream.com/jiang-shigong-philosophy-and-history.html>.
8. Johnson C.A., *MITI and the Japanese Miracle*, Stanford 1982.
9. Mączyńska E. (red.), *Ekonomia i polityka. Wokół teorii Grzegorza W. Kołodki*, Warszawa 2019.
10. Pohl K.-H., *China für Anfänger – Eine faszinierende Welt entdecken*, Herder 2008, https://www.uni-trier.de/fileadmin/fb2/SIN/Pohl_Publikation/POHL_China.pdf.
11. Świątczak-Borowy M., *Synkretyczna Partia Chin. Filozofia polityczna Xi Jinpinga*, <https://klubjagiellonski.pl/2018/11/26/synkretyczna-partia-chin-filozofia-polityczna-xi-jinpinga/>.
12. *Teenage Angst*, „The Economist”, 24 kwietnia 2012, <https://www.economist.com/finance-and-economics/2012/08/25/teenage-angst>.